

СОЦИАЛНАТА ПРОТЕКЦИЯ НА ДУХОВНАТА КУЛТУРА ВЪВ ВАРНА И ОБЛАСТТА ПРЕЗ 70-ТЕ И 80-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК

Геновева Михова

Abstract: *The main approaches and specific measures to stimulate the creation of artistic values at a regional level are presented. The chosen time interval is the 1970s and 1980s with its characteristic state and public management of culture. The applied practices for social support of art and culture and their effectiveness were analyzed on the basis of the experience of the Varna region, one of the major spiritual centers of Bulgaria and a venue for numerous international cultural events. The place of social procurement, donation and other forms of protection policy is highlighted.*

Keywords: *structural units of cultural life, social protection, spiritual development, aesthetic needs, territorial cultural management*

Въведение

За вникването в смисъла и предназначението на практикуваните в този период подходи за стимулиране на културните процеси е необходимо да се върнем половин век назад в конкретните социално-икономически условия и да ги възприемаме от позицията на времето и атмосферата, в които те са прилагани. В тогава действащите модел и система на социализма като обществен строй е заложена постановката, че усъвършенстването на обществените отношения предполага „...формирането на високоразвита система на духовен живот...“ [1]. От една страна реализацията ѝ се програмира като обществен приоритет с оглед да се преодолее исторически сложилата се разрыв между материално-производствената и естетическата сфера. От друга страна социалната протекция на изкуството и културата се свързва с необходимостта от постигане на по-висока степен на задоволяване не само на материалните, но и на духовните потребности на хората. [2] За осъществяването на тази цел се разчита както на усъвършенстването на организацията, така и на повишаването на ефективността на системата за разпространение и въздействие на художествените ценности. В този план формирането и задоволяването на естетически потребности на гражданите на социалистическото общество се разглежда като неотменна част от процеса за повишаване

общото им образователно и културно равнище. Културната политика в този период акцентира върху развитието на духовните процеси не само в национален мащаб. Тя стимулира поддържането на духовна атмосфера във всяко населено място, каквато по възрожденска традиция са създавали народните читалища, изградени навсякъде по българските земи. С цел децентрализация на културата през 1977 г. се извършват съответни структурни промени в областта на управлението ѝ и се изграждат общински териториални комплекси „Култура“. Те са съобразени с общото равнище на икономическо развитие в териториално-селищната единица и със специфичните условия на функциониране на културата като елемент на социална инфраструктура в тях. Наличието на крупни стопански организации със значителни финансови ресурси, както и централизираното ръководство на икономиката са благоприятстващи фактори за превръщането им в допълнителен източник на средства в подкрепа на духовните процеси. Значителна част от тях се изявяват като меценати за създаването и популяризирането на художествена продукция в различни жанрове на изкуството. Те сполучливо допълват държавната политика в областта на културата и създават атмосфера на широко обществено съпричастие относно стремежа за повече духовност в живота на селищните системи и на населението им.

Социалната подкрепа в областта на създаването на художествени ценности

Политиката в подкрепа на духовността във Варна намира израз преди всичко в изграждането на широка мрежа от професионални културни институти, културно-просветни учреждения и поделения на националните творчески съюзи. Като изключим наличието на Драматичния театър в града, основната част от тях са създадени в първото десетилетие след Втората световна война – Музикалното училище през 1945 г., Симфоничният оркестър през 1946 г., Варненската областна народна опера през 1947 г., Държавния театър в Провадия през 1948 г., Художествената галерия през 1949 г., Варненският куклен театър през 1953 г., Държавно издателство „Георги Бакалов“ през 1961 г. Непосредствено след тях се поощрява сдружаването на творците по жанрове изкуства и обособяването на творческите групи като регионални подразделения на творческите съюзи. До началото на 70-те години на миналия век в града функционират: Група на художниците от 1947 г., Дружество на журналистите от 1957 г., Група на композиторите от 1959 г., Дружеството на архитектите от 1961 г. Някои от тях имат свои първообрази в предишни години, което им позволява да се изявяват като приемници на техните традиции и опит. Така например преди учредяването на Дружеството на архитектите още през 1930 г. във Варна развива дейност Дружество на свободно практикуващите инженер-архитекти. Групата на варненските художници има предшественици в лицето на първото сдружение на художниците от града през 1923 г. и Дружеството на дейците на изобразителното изкуство в града, създадено през 1943 г., инициатори на множество интересни начинания в тази област, включително на опит за създаване на Художествена галерия, чийто фонд се формира само от дарения на варненските художници. През 70-те години се създават още две творчески обединения – Дружеството на писателите – 1972 г. и Дружеството на преводачите – 1976 г. [3]. С това се доизгражда регионалната мрежа на сдруженията на творците от различни жанрове на изкуствата, което улеснява контактите и сътрудничеството с националните

творчески съюзи. Всичко това създава солидна база за превръщането на Варна и областта в значим културен център и подпомага процеса на формиране на естетически потребности на различните възрастови категории и социални слоеве от населението като потребители на изкуство.

След създаването на професионални институти в основните жанрове на изкуството, грижите на варненската общественост се концентрират върху привличането на авторитетни творци за техни художествени ръководители и водещи изпълнители в творческите им състави, които да гарантират високо равнище на художествената им продукция. През 70-те и 80-те години на миналия век Драматичният театър „Стоян Бъчваров“ е утвърден културен институт със завиден престиж и творчески състав от ярки индивидуалности, получаващи национално признание и популярност. Част от тях продължават реализацията си на сцената на столичните театри – Красимир Спасов, Иван Кондов, Борис Луканов, Стефан Самсаров, Катя Чукова, Илия Добрев, Ириней Константинов и др. В Драматичния театър се изявяват талантиливи режисьори – проф. Гриша Островски, Станчо Станчев, Цветан Цветков и др. Постановки се възлагат на гостуващи от столицата режисьори с безспорен авторитет – Крикор Азарян, Красимир Спасов, Пламен Марков и др. Ръководството на театъра се поверява на творци с доказан управленски и педагогически опит – проф. Желчо Мандаджиев, Станчо Станчев. С подкрепата на варненската общественост се осъществява подмладяването на творческия му състав чрез осигуряване приема на солидна група завършващи випускници на Висшия институт за театрално изкуство (сега Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“) от класа на проф. Гриша Островски, който оглавява театъра като главен художествен ръководител. Така наред с най-изявените варненски творци – Идеал Петров, Преслав Петров, Христо Динев, Дора Спасова, Катя Динева, Ана Феликсова, Данаил Мишев, Илия Пенев, Грациела Бъчварова, Димитър Хаджиянев, Яким Михов и др. се включват младите актьори Михаил Мутафов, Дафинка Данаилова, Ве-

селин Цанев, Веселин Сираков, Огнян Цеков и др., все обещаващи млади дарования. Не бих искала да коментирам доколко това има своето продължение в настоящето. Но се изкушавам да споделя едно обобщение на сценографа на театъра Тодор Игнатов, публикувано след кончината му през ноември 2020 г. „При социализма бяхме постигнали определени професионални стандарти. Идваха от Франция, Англия и ни завиваха заради условията, в които работим. За съжаление, днес все повече се приближаваме към самодейните трупи на Запад, които се събират по един или друг повод, живеят като комуна и се разпадат. Аз съм бил и във Франция в един такъв театър. Виждам, че натам отиват нещата у нас“. Това независимо мнение се споделя и от други творци.

В средата на втората половина на миналия век останалите професионални културни институти във Варна вече навлизат в своята зрялост и предлагат на многобройните си почитатели интересни репертоари, в които умело се съвместява класиката със съвременната тематика. В Операта и Филхармонията през визирания период осъществяват творческа дейност значими личности в българската култура – Емил Главанакон, Йордан Дафов, Иван Маринов, Милко Коларов, Недялко Недялков, Кузман Попов, Борислав Иванов, Елена Пушкинова, Галина и Стефан Йорданови. Тези десетилетия са най-творческите години на Тодор Костов, Мария Бохачек, Тинка Сколуфанова, Стефан Циганчев, Ранко Дюлгеров и др. Забележителни са постиженията на Кукления театър, в който знакови постановки правят арх. Иван Цонев, Злати Златев, Злати Терзиев, Рада Абрашева, Теди Москов с участието на Петя Мандаджийска, Кръстьо Лафазанов, Венелин Кьосев, Йоланта Райкова и др.

През този период се умножават почитателите на професионалните културни институти, зрителските зали са пълни. Това също не става без обществена подкрепа. Доминират колективните посещения, организирани от обществено-политическите организации, от ръководствата на училищата, предприятията, учрежденията. Цяла мрежа от организатори по предприятия осигурява посещенията на спектаклите. В големите предприятия се разкриват

каси на съответните културни институти. Често цената на билетите се поема от инициаторите на посещенията. Билети се осигуряват и под формата на награди за добра работа. От съвременни позиции тези колективни посещения са твърде дискуссионни и често предизвикват ирония. Но тогава „организираната“ публика, главно от ученици и представители на трудовите колективи има своето обяснение и оправдание. Именно тази практика подпомага в тогавашните условия формирането на естетически потребности у по-широки зрителски аудитории и подготвя бъдещи ценители на изкуството. В идните години организирания някога зрители се трансформират в такива с трайни интереси, общуващи системно с художествени ценности по силата на собствените си естетически потребности.

С оглед разширяване на кръгозора на варненското гражданство и издигането на критериите му в областта на културата, в практиката на Варна навлизат начинания, свързани с провеждането на международни и национални фестивали и прегледи, с които наред с гастролиращите изпълнители от чужбина и столицата се откриват нови възможности за изява на местните творчески колективи и артистичните им състави, както и на отделните изпълнители. Влаганите в тях финансови ресурси се оказват инвестиции с неоченим ефект за напредъка на Варна в областта на духовното ѝ развитие. През 1964 г. в нови мащаби се възстановяват музикалните тържества във Варна, проведени за пръв път през 1926 г. по инициатива на патриарха на българската музика Панчо Владигеров. В същата година – 1964 – е даден старт на Международния балетен конкурс във Варна, първият в света, съхраняващ през всичките десетилетия безспорния си авторитет с излъчените лауреати и прецизните оценки на журито под председателството на Юрий Григорович, главен балетмайстор на Большой театър в Москва. Балетният конкурс има в летописа си вече 18 издания, в последното от които 150 участници от 40 страни се състезават за призовите места като гаранция за достойно бъдеще в балетното изкуство. Във визирания период обликът на Международния музикален фестивал „Варненско лято“ придобива нови

измерения. В него гастролират оперни певци и музиканти със световна известност. Сред тях доминират величия с български имена, покорили световните оперни сцени – Николай Гяуров, Никола Гюзелев, Райна Кабаиванска, Гена Димитрова, Ана Томова-Синтова, Юлия Винер, Стефка Евстатиева и др. На варненска сцена се изявяват симфонични и камерни оркестри и солисти с международна известност и признание. В Международния балетен конкурс се открояват бъдещи световни звезди на балетното изкуство. Пътен лист към бъдещата им известност им дават членовете на международното жури, съставено от доказали себе си в това изкуство знаменити изпълнители и педагози. Сравнимостта с тези образци на балетното изкуство, на певческото и сценичното майсторство налага нови високи критерии и изисквания към дейността на Държавната опера и Филхармонията в града, домакин на такъв авторитетен фестивал. Те се вписват в програмите на Варненско лято и техният творчески сезон продължава и през лятото. Въпросът за хармонизиране на участието им във фестивала с художественото равнище на продукцията им по време на редовния творчески сезон все повече занимава варненската общественост и ръководствата на музикалните институции. Това подготвя почвата за постигане в по-голяма степен равностойно присъствие на този международен културен форум. В идните години става традиция фестивалът да се открива от Симфоничния оркестър на Варна, под диригентството на Иван Маринов и солист Минчо Минчев, работещи тогава в нашия град, с новосъздадени по социална поръчка музикални произведения от композитори от Варна – Милко Коларов, което дава самочувствие на организаторите.

Друг инициран, финансиран и организиран от варненската общественост фестивал е „Златният делфин“, който привлича за участие куклени театри от различни краища на света. И често най-голямата награда – статуетката „Златен делфин“ остава във Варна.

През най-хубавия месец на пролетта – май от 1979 г. – Варна се превръща в център на хоровото изкуство у нас. В някогашния Център за художествена самодейност през 1979

г. започва надпяването в Националния майски хоров конкурс „Проф. Георги Димитров“, от който до 2019 г. се провеждат 40 издания. Един от фаворитите в него е варненският хор „Морски звуци“, дирижиран от проф. Марин Чонев.

С голяма популярност се посреща и продължава да се ползва Международното биенале на графиката във Варна, чието първо издание само през 1979 г. е национална проява. Биеналето привлича за участие бележити майстори на изобразителното изкуство, които до голяма степен определят световните тенденции в графичното изкуство. За наша гордост между носителите на голямата му награда са художниците от Варна Стоимен Стоилов и Георги Лечев.

Този богат културен календар на духовна Варна има непосредствено отношение към развитието на вътрешните културни процеси. Той стимулира повдигането на летвата на художественото майсторство в дейността на местните професионални институти, предлага високи образци на художествена продукция, създава публика с високи критерии и възискателност относно равнището на предлаганите културни прояви. Към тях се прибавят други значими културни форуми, организирани във Варна от национални институции и творчески съюзи. Такива са Националният фестивал на българския филм „Златната роза“, Международният фестивал на анимационните филми, Международният фестивал на червенокръстките филми, Международният фестивал „Любовта е лудост“ и др. Някои от тях вече са само спомен за варненци.

Има и по-малки общини, които иницират, организират и превръщат във фокус на културния си живот също такива мащабни национални прояви. Такъв е случаят с Провадия, градът домакин от 1970 г. на Националния конкурс за млади инструменталисти и певци „Светослав Обретенов“. Родно място на композитора Светослав Обретенов, градът поема благородната мисия да подкрепя сред младото поколение изпълнението на българска музика, включвайки принципа на конкурсното начало. В името на това общината отделя необходимите финансови средства и поема организацията

на конкурса, привлича съпричастието на гражданите, които отварят домовете си и приютяват в тях участниците в него и придружаващите ги родители или преподаватели. През цялото време на конкурса те изпълват читалищната зала, където се провежда той и може с основание да се каже, че провадийската публика по безспорен начин се е утвърдила като един от възторжените ценители на българската музика с принос към нейното популяризиране. Провадия приема като отплата обстоятелството, че в продължение на няколко дни през м. април в града се събира цветът на българската музикална общественост и звучи българска музика.

Меценатството в създаването на художествени ценности намира конкретни измерения чрез т.нар. социални поръчки (контрактации) за написването на литературни произведения на определена тематика, за организиране на художествени изложби по дадени поводи, за създаване на нови музикални произведения за нуждите на операта и филхармонията, на международните прояви в тази област и по повод на юбилейни годишнини.

В областта на литературата основното направление на политиката в сферата на социалните поръчки е стимулирането на литературното творчество, свързано със специфичните особености на региона. В това отношение целенасочено се търси създаването на литературни творби, свързани с историческото минало на Варненския край, с природните му забележителности, с морето и практикуваните професии, с ежедневието на трудовите хора, преобразили облика на града и областта. Социалните практики в тази насока включват контрактации с писатели за написване на книги с определена тематика. От този период са книгите, отразяващи антифашистката съпротива във Варненския край „Истина без давност“ на Никола Радев, „Варненската комуна“ на Спас Лувков, поставена на сцената на Варненския драматичен театър от Станчо Станчев, „Те бяха осемнайсет“ на Панчо Недев, мемоарната книга на Демир Борачев „Бойци“ и др. Плод на творческо подпомагане на автори маринисти са „Циклопът“ на Генчо Стоев, „Флагман“ на Върбан Стаматов, „Седем ключа на вода“, за които авторът получава голямата награда „Ва-

рна“ и „Маримани“ на Никола Радев. Благодарение на подобна подкрепа се ражда романът на Васил Попов „Низината“, посветен на трудовото ежедневие на строителите, изградили Девненския химически комплекс. Окръжният съвет за култура обявява конкурс за пиеса на съвременна тема с ангажимент класираната на първо място да бъде поставена от театъра. В резултат на това е създадена пиесата „Хиляда метра над морето“ с автор Петър Маринков.

В резултат на социални поръчки през разглеждания период са създадени значими музикални произведения – „Ораторията Април 1976 г.“ за смесен хор, соло, четец и симфоничен оркестър (1978 г.), „Концерт за цигулка и оркестър“ (1984 г.) на Милко Коларов.

Отделят се значителни средства за попълване фондовете на Художествената галерия. Освен от бюджета, източник на тези средства са дарения на стопанските обединения и големите промишлени предприятия. С подчертан принос в тази насока тогава се откроява Български морски флот. Стимул за художниците са откупките на произведения на изкуството, които се правят по време на общите и индивидуални изложби, както и от ателиетата на художниците в работен порядък. Внушителна е колекцията от картини на Икономическия университет – Варна, събирана методично през годините чрез системни откупки на произведения на изобразителното изкуство. Нейното начало е положено именно в този период, благодарение на меценатството, проявявано от ръководството на университета по време на ректора му проф. Георги Димитров. Достоен негов продължител е ректора проф. Пламен Илиев. Социални поръчки се възлагат на художници във връзка с интериора на новостроящите се кораби, тогава приоритетно направление на варненската икономика. Подобно договаряне се извършва и във връзка с поръчването, изработването и закупуването на произведения на изобразителното изкуство във връзка с новостроящи се хотели в курортните комплекси.

През този период в по-голяма степен се осъзнава необходимостта от синтез между архитектурата и изобразителното изкуство, пренебрегвана традиция в предходните две

десетилетия. С тази цел в проектирането и изграждането на новите обществени сгради, учебни заведения, административни учреждения, хотели и др. се привличат за участие придобиващите все по-голяма популярност варненски художници, което е нова възможност за социална подкрепа както на процеса за синтез на архитектурата и изобразителното изкуство, така и на духовните процеси в областта.

В стимулирането на художественото творчество определена роля играе наличието на система за морално стимулиране на национално равнище чрез присъждане на държавни награди и звания за високи творчески постижения на създателите на културни ценности. Награди за отличаване на творци се обявяват и от името на отделни селищни системи, стопански обединения и предприятия, окръжен и общински съвети за култура. Освен морална стойност държавните отличия и звания имат и известно скромно материално покритие.

С високото отличие „Герой на социалистическия труд“ през този период е отличен изтъкнатият краеведчески изследовател и директор на музея в Дългопол, народният деятел на културата Димитър Златарски. По предложение на варненската общественост редица творци от Варна и областта са удостоявани с най-високото държавно отличие за приноси в областта на науката, изкуството и културата „Лауреат на Димитровска награда“ – първа, втора и трета степен и парична премия от 3000 до 6000 лв. Наградата е учредена с Указ на Президиума на Народното събрание през 1949 г., а връчването ѝ започва през 1950 г. Още първите две години 7 варненски творци стават нейни лауреати. От 1960 до 1975 г. броят им нараства с още 14 творци. Сред тях са арх. Стефан Колчев и членове на колектива, проектирал Двореца на културата и спорта.

Като знак за признание в творческите среди се приема удостояването със званията „Народен“ и „Заслужил“. От 1960 до 1975 г. на 18 варненски творци са присъдени такива звания. До края на 80-те години 4-ма от заслужилите артисти получават званието „Народен“ – Катя Динева, Тодор Костов, Марин Чонев, Тинка Сколуфанова, а към носителите на званието „Заслужил артист“, „Заслужил художник“ и

„Заслужил деятел на културата“ се прибавят още 14 творци – Ранко Дюлгеров, Михаил Зидаров, Данаил Мишев, Иванка Христова, Стоимен Стоилов, Ванко Урумов, Альоша Кафеджийски, Димитър Хаджиянев, Петя Мандаджийска и др.

Община Варна също приема своя система от стимули за творци с приноси в развитието на културния ѝ живот. За ярки творчески постижения и всеотдайна дейност за културния напредък на града, на създателите на значими художествени ценности и на творците, допринасящи за утвърждаването на Варна като духовно средище се присъжда най-голямото отличие на общината „Почетен гражданин на Варна“. Във визираните две десетилетия то е присъдено на Петко Стайнов (1972 г.), маестро Георги Димитров (1972 г.), Парашкев Хаджиев (1972 г.), Иван Маринов (1974 г.), Панчо Владигеров (1978 г.), Александър Райчев (1982 г.), Божидар Божилов (1983 г.), Асен Найденов (1986 г.) [4]. Със същото звание са удостоени световноизвестни творци с приноси за утвърждаването на Варна като център на международни културни прояви. Това признание е оказано на светилата в балетното изкуство Галина Уланова и Юрий Григорович за неограничените им заслуги в утвърждаването на първия международен балетен конкурс в света. Получават го оперните звезди Райна Кабаиванска, Гена Димитрова, чието присъствие в ММФ „Варненско лято“ е гаранция за международен престиж. Знакови творци от този период, които създават съвременния облик на Варна като духовно средище, намират място сред лауреатите на това високо морално отличие по-късно по времето на прехода – Желчо Мандаджиев, Тодор Костов, Стоимен Стоилов, Станчо Станчев, Катя Динева, Марин Чонев, Минчо Минчев, Милко Коларов, Радко Мурзов и др. Сред практикуваните стимули от Община Варна се откроява Награда „Варна“, чрез която в навечерието на 24 май ежегодно се удостояват най-високите постижения в тази област и техните автори в науката, образованието и културата.

В областта има и учредени награди, удостояващи постижения в определени жанрове. От този род е Дългополската литературна

награда за поезия на селска тематика, обявена през 1973 г., чиито лауреати са Андрей Германов, Слав Караславов, Стойчо Стойчев, Йордан Кацаров, Тодор Копаранов и др. Литературната награда „Девня“, обявена от името на Община Девня има за посвещение работническата тема в поезията. Тя е присъждана по време на Девненските литературни празници, провеждани от Общинския съвет за култура в сътрудничество със Съюза на българските писатели. Нейни лауреати са Кольо Севов, Михаил Берберов и др.

За създаването на ценители на книгата и литературата се провеждат разнообразни прояви, чрез които се стимулират лични контакти с изявени български и чуждестранни писатели. С тази цел към средата на 70-те години се създава и функционира в продължение на няколко години Театърът на поезията във Варна, в който варненци имат неповторими срещи с поетите Любомир Левчев, Александър Геров, Павел Матев, Иван Динков, Слав Караславов, Надя Кехлибарова, Лъчезар Еленков и др. На Варна гостуват участници в Международните писателски срещи за мир, по време на които се провеждат литературни четения с тяхно участие. Запомнящи винаги са срещите с Уилям Мередит, Евгений Евтушенко, Рафаел Алберти, Уилям Сароян, Ерве Базен и др. Многобройни вълнуващи творчески срещи с трудови колективи се провеждат по време на т. нар. литературен десант в града и окръга, където гостуват десетки участващи в него български писатели.

Голямо предимство за Варна е наличието в него на издателство „Георги Бакалов“. За писателите от региона това е възможност за изява, която не се среща често в други региони. Чрез своята художествена продукция издателството утвърждава високи критерии за художествено майсторство, предоставя възможност за обективна оценка и художествена критика. Дружеството на писателите във Варна има от 1962 г. своя трибуна – списание за литература и изкуство „Простори“. То се финансира от Общинския народен съвет Варна. В списанието се публикуват творби на автори главно от региона. В редакцията му през визирания период работят трима от местните писа-

тели, членове на Съюза на българските писатели – Кольо Севов, Атанас Мочуров, Михаил Михайловски. По инициатива на различни меценати в лицето на общините, местните съвети за култура, младежки и профсъюзни домове се финансира издаването на поетични сборници с участието на местните творци. Един от тях е сборникът „Девненско ято“, издаден по поръчка на Общинския съвет за култура. В него са представени поети от Девня – Атанас Коев, Иван Ставрев, Шукри Фикриев, Сашо Серафимов.

Варненската общественост поддържа близки контакти с Комитета за култура (Министерството на културата) и националните творчески съюзи, в резултат на което се осигурява делово сътрудничество и необходимата подкрепа както за провежданите културни прояви, така и за да получават заслужена оценка и признание варненските творци. Председател на Организационния комитет на „Варненско лято“ винаги е бил зам.-министър на Министерството на културата, а компетентните специалисти в него вземат участие в съставянето на програмите на фестивала.

Съюзът на писателите, на художниците, на композиторите винаги са били на разположение и с готовност подкрепят Варна в стремението ѝ да поддържа богат културен календар в областта на литературата, изобразителното изкуство и музикалното творчество.

Непосредствен организатор на културната дейност в окръга е Окръжният и Общинските съвети за култура, които тогава имат обществено-държавен характер и в състава им са включени не само водещите творци от съответната територия, но и меценати на културата в лицето на общественици и стопански дейци. В края на 70-те години във всички общини са приети програми за естетическо възпитание, с които се дава насока на всички творчески звена за по-широки контакти с трудови колективи и младежки аудитории с оглед формиране на естетически потребности и подготовка на ценители на изкуството. На равнище на окръжните партийни и държавни структури варненската общественост има сключени договори за сътрудничество с всички творчески съюзи, които периодично се актуализират. Общин-

ският съвет за култура – Девня, където тогава са концентрирани 11 хиляди строители и 13 хиляди работници и служители в Стопанския химически комбинат подписва от своя страна през 1981 г. договори в тази насока с всички професионални културни институти и творчески групи от Варна, в резултат на което те откриват свои втори сцени в Девня и пренасят част от дейността си по месторабота и местоживеене на девненци. Широка мрежа от клубове за естетическо възпитание и по различни жанрове изкуства подпомага този процес, залагайки на очакването по-високата обща култура да допринесе за внасяне на повече култура в трудовия процес.

Ролята на варненската общественост в създаването на материални и социално-битови предпоставки за развитие на духовната култура

В началото на 70-те години на миналия век все по-отчетливо се очертава несъответствието между наличната материална база за професионално изкуство и дейност на културните институти и културно-просветните учреждения, както и на творческите групи. Задълбочаването на това противоречие вещае задържане и дори спад на постигнатото равнище на художествената им продукция. До тогава само Драматичния театър ползва две сцени. Операта използва основната театрална база по съвместителство. За нуждите на Филхармонията е приспособена базата на Центъра за художествена самодейност – Македонският дом. В тази зала се състоя концертът на Светослав Рихтер по време на гастрола му в града. Археологическият музей тогава е разположен в един приземен етаж на ул. „Шейново“. А изпод земята край Варненското езеро вече излизаха безценни артефакти, принадлежащи към прочутото неолитно златно съкровище, свидетелство за високоразвита цивилизация в този район, регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ се задушаваше в предоставената ѝ някога сграда, далеч под потребностите за дейността ѝ. В града съществуваше само един Клуб на дейците на културата, средище на културни прояви и място за творческо общуване за цялата художествено-творческа ин-

телигенция. В тази ситуация самият духовен живот налагаше разширяването и обогатяването на базата за културна дейност да заеме приоритетно място в политиката в тази област.

Голяма придобивка в решаването на този назрял проблем става току-що въведеният в експлоатация през 1969 г. Дворец на културата и спорта, превърнал се в един от символите на града. Ускорява се изграждането на Фестивалния културен и научен център, който в десетилетията претърпява няколко трансформации на проекта с оглед да отговори в по-пълна степен на потребностите на професионалното изкуство и международния научен и културен календар. Той започва дейност в 1987 г. Извършва се основен ремонт на сградата на Драматичния театър „Стоян Бъчваров“. Ремонт се прави и на Дома на транспортните работници, за да може Варненската опера да представя там спектаклите си по време на реконструкцията на театъра. Изгражда се нова база на Кукления театър.

За нуждите на творческите групи в града се създават три нови творчески бази – Дом на архитекта, Дом на писателя и Дом на художника. Сградата на някогашната фабрика „Вулкан“ се предоставя за ателиен комплекс, в който се обособяват 56 ателиета, в които творят 65 художници. В него се създават две графични печатни бази – за висок и дълбок печат, които обслужват варненските художници и гостуващите участници в Международното биенале на графиката [5]. Ателиета се изграждат в новостроящи се жилищни сгради, по стопански начин, с такава цел се предоставят парцели в извънградските зони. За по-малко от две десетилетие осигурените ателиета нарастват на 72. Наличната постоянна картинна галерия поема функциите само на изложбена зала, за да се отговори на потребностите, свързани с нарастващия брой общи и самостоятелни изложби на местните и гостуващи художници от страната. Художествената галерия се разполага в сградата на бившата Мъжка гимназия, където за целта се прави основен ремонт и адаптация за новите ѝ функции. Тя поема домакинството и на Международното биенале на графиката. В новата Художествена галерия се изгражда още една концертна зала.

Най-мощни са управленските решения, отнасящи се до обогатяване базата за развитие на музейното дело. През 1974 г. се завършва новата сграда на Етнографския музей. На територията на Аладжа манастир през 1975 г. се изгражда изложбена зала, където първоначално се експонира новооткритото златно съкровище. Същевременно се взема решение за предоставяне на сградата на бившата Девическа гимназия – истински шедьовър на архитектурата – за нуждите на Дирекция „Културно-историческо наследство“. След основен ремонт новата експозиция е открита през 1983 г. В Девня се изгражда нова музейна сграда, където се съхраняват откритите мозайки. Завършва се музейна сграда в Дългопол, където се излагат експонатите, плод на дългогодишната дейност на Димитър Златарски. Провадия също се сдобива с нова музейна сграда и Художествена галерия. Друга придобивка за града е културния комплекс „Вароша“. Град Суворово увековечава историческия факт за пребиваването на великия пълководец Ал. В. Суворов в града с музейна сбирка.

Подпомага се с допълнителна база и Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“. Когато завършва строителството на новата сграда на Генералното консулство на Съветския съюз, старата е предоставена на детския отдел на библиотеката. След направеното в страната поредно административно деление през 1959 г. в центровете на всички общини и в по-големите селища започва усилено строителство на нови читалищни сгради. Това дава нов живот на дейността им. Двете десетилетия – 70-те и 80-те години бележат бурен разцвет на художествената самодейност в тях. Във Варна в нова сграда започва дейност читалище „Владимир Маяковски“, сега „Паисий“.

Освен с държавни средства и по линия на самооблагането, материални условия за културна дейност се създават с участието на промишлените, строителните, търговските стопанските организации, трудово-кооперативните земеделски стопанства, обществено-политическите организации и др. Във Варна усилена дейност в областта на културата развиват профсъюзните домове на културата – Дом на корабостроителите, Дом на транс-

портните работници, Дом на търговските работници, Профсъюзен дом на културата „Георги Димитров“. В Девня мащабна дейност развива Културният дом на химика. Към тях, както към читалищата, функционират музикални школи, различни самодейни състави – певчески, танцови, по художествено слово, драмсъстави, кино и фото клубове, клубове на литературните творци и др. Към Дома на транспортните работници развиваше дейност прочутият състав „Щурче“ с художествени ръководители братя Райкови, постигнал високо художествено равнище в дейността си. Свое място в културния живот имат младежките и пионерските домове, чиято дейност е насочена към развитието на творческите заложби на младите хора и децата. Младежният дом във Варна до голяма степен е построен с доброволен труд на младежките производствени бригади. Той е открит през 1972 г. На територията на Националния младежки строеж в Девня също е изграден Младежки дом, инициатор на многобройни начинания в областта а културата. Четири са пионерските домове областта – във Варна, Провадия, Девня, Вълчи дол. Възпитаници на Варненския пионерски дом са Мариус Куркински, Мариус Донкин, настоящи почетни граждани на Варна и др. изявени творци, чийто талант се развива и укрепва в драмсъстава на Катя Папазова, предшественик на днешния състав „Златното ключе“ с ръководител Сия Папазова. Средище за детско творчество е комплекса „Знаме на мира“, който тогава разполага със собствена творческа база и талантиливи ръководители за формиранията по различни жанрове изкуства. Сред тях се откроява Детската школа по изобразително изкуство с ръководител Радко Мурзов, също настоящ почетен гражданин на нашия град. Варна е един от градовете домакини, които посрещат участници от целия свят в Асамблеята „Знаме на мира“, които отнасят със себе си спомени за досега си с едно духовно средище.

Заключение

Когато се връщаме половин век назад, е естествено и логично част от използваните практики в организацията на културния живот

да изглеждат непривични и неприложими в съвременните условия. Не в това е смисълът да говорим за тях. Настъпилите социално-икономически промени са толкова големи, че в редица случаи съпоставимост със съвременните реалности е невъзможна. Безспорно в предишната обществена система е имало управленски методи, приоритети, контролни функции, които животът основателно е отхвърлил. Имало е налагане на класово-партиен подход, както и идейни пристрастия за сметка на художествени критерии. Не са изключени прояви на консерватизъм спрямо успешни опити за новаторство, на административна намеса в творческия процес. Но също така е неестествено вече 30 години да се говори само за негативите на това време, да се раздават присъди и да не се виждат и признават безспорни постижения, достойни да бъдат продължени. Като всяка друга сфера и духовното производство има нужда от натрупвания на позитивни факти, за да се превърнат те в трайни тенденции, което се постига най-вече чрез приемственост. Дори само от познавателна гледна точка има определен смисъл да се създава обективна представа и оценка за развитието на културата в отминали периоди, освободени от пристрастия и тенденциозност. Това би стимулирало творческите процеси и би отреждало признание за приноса както на различните поколения създатели на естетически ценности, така и на тези, които са имали мисията да ги подпомагат с благоприятни условия и атмосфера за творческа работа.

Литература:

БКП. 1974. Програма на Българската комунистическа партия. С., Партиздат.

Живков, Т. 1972. За последователно изпълнение на решенията на Десетия конгрес на БКП за повишаване жизненото равнище на народа. С., Партиздат.

Михова, Г. 2019. Тенденции в развитието на поделенията на творческите съюзи в България във Варна през 70-80-те години на XX век. Културното наследство на Варна и Черноморския регион. Известия на Съюза на учените във Варна, с. 102-111.

Дряновски, Б. 2010. Почетни граждани на Варна. Варна, Славена.

Идеята Вулкан. 2012. Варна, Славена.

За контакти:

Доц. д-р Геновева Михова

*Център за демографски изследвания
и обучение*

E-mail: g.mihova@abv.bg